

Оксана БАЙЦАР-АРТЕМЕНКО

С. ЯН ЛИС – БУДІВНИЧИЙ ЗАМКУ У КЛЕВАНІ ?¹

Про замок в Клевані з письмових джерел відомо, що князь Михайло, староста Брацлавський-І, власник Клеваня 1463 р., починає будівництво замку². Продовжує будівництво син Федір 1495 р.³ Замок розбудовували, він зазнавав перебудов, змінював власників, чії імена залишилися в історії (рис. 1). Але невідомими досі є імена будівничих.

За радянських часів замок був в'язницею, а останньо – т. зв. ЛТП, тобто каторжною тюрмою для алкоголіків. Після скасування закладу 1988 р. замок залишений без господаря і руйнується.

Остаточної руйнації завдала пожежа 2000 р. Після пожежі були продовжені натурні дослідження поверхні мурів, які дали певний результат. На внутрішній стороні другого поверху п'ятикутної вежі, що стоїть при в'їзній брамі (рис. 2), мурованій в готичнім укладі цегли з розмірами 27,5–30×13,5×8 см, на лівому гліфі однієї з бійниць після зняття цементового тиньку знайдено напис по цеглі (рис. 3) з численними дрібними ушкодженнями на сирій поверхні до випалу, який ми спочатку прочитали як "JAN L(IS)?" . Ім'я Яна Лиса (в українській транскрипції Івана Лиса) ввів у науковий обіг відомий дослідник архітектури Володимир Вуйцик у книжках "Зустріч зі Львовом" (у співавторстві з Романом Липкою) та "Державний історико-культурний заповідник у Львові". Ян Лис відомий як фортифікатор-будівничий Міського арсеналу у Львові та співавтор реконструкції Львівської ратуші. На жаль, згадані видання не подавали посилань на архівні джерела, якими користувався В. Вуйцик.

¹ Автор висловлює подяку за докладні консультації д. арх. Бевзу М. В., завідувачу кафедри реставрації та реконструкції архітектурних комплексів НУ "Львівська політехніка" та доц. цієї кафедри Присяжному К. В.

² Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. – Л., 1997. – С. 160.

³ Ричков П. А. Дорогами Южной Ровенщины (от Корца до Пляшевой). – М., 1989. – С. 208.

Рис. 1. Загальний вигляд замку в Клевані станом на 1819 р. Рисунок невідомого автора. З фондів Національної бібліотеки у Варшаві. Розшукана М. Л. Долинською. Східний аттиковий мур, вірогідно, авторства Яна Лиса.

Шрифт напису на цеглі класичний, романський, з виразними серіфами. Напис автор виконав на одній із цеглин, шви заглажені, товщиною 2,5–3 см у чергуванні цегли "довжик – поперечик" в кожному ряді, що відповідає готичному муруванню середини XV ст.

Аргументи датування напису: нижня границя дати напису, хоча виконаному на готичному муруванні, може бути сер. XVI ст.; напису передувало майже цілком змите тонування стіни червоною фарбою з чіткими пробілами швів. Шрифт врізаний в цеглу, нанесено два дуже міцних набіли поверх літер з горизонтальними слідами щітки та забрудненнями, що свідчить про тривалий час між набілами. Характер начертання літер виказує досвід виконання лапідарних написів, що входило в архітектурну освіту, відповідає сер. XVI ст. за стилем шрифту. Забруднення говорить про довгий час тривання від-

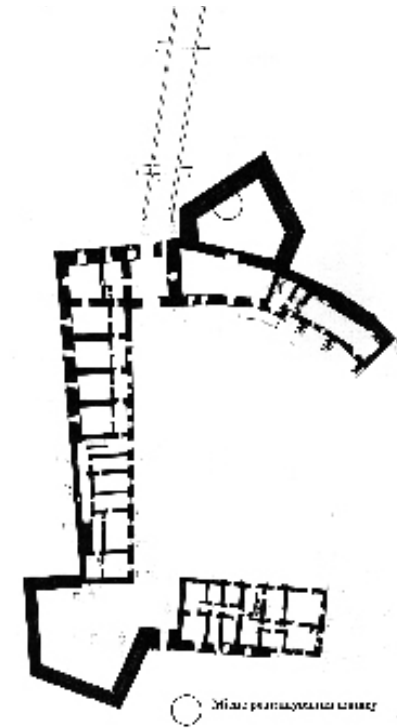

Рис. 2. Розташування напису в північній вежі на рівні другого ярусу

Рис. 3. Напис по цеглі до розчистки, читається як “JAN LIS”

критого мурування з вапняним пофарбуванням нетинькованих стін у баштах, які на той час були без дахів.

Після розчистки напис читається: “S·JAN LYSS”, подвійне нахилене “SS” вишкрябано дещо недбало (рис. 4). Чи міг би цей напис дійсно належати Іванові Лису, якого згадує В. Вуйцик? По-перше, документи того часу велися латиною або німецькою мовою, де Іван був би записаний як Iohannus, Jan у польському написанні. По-друге, час написання відповідає відомій нам частині біографії майстра: у 1555-1556 він будує другий Міський арсенал, 1557 р. бере участь у реконструкції Ратуші у Львові.⁴

Верхня границя датування: безпосередньо поверх наблів починається тинькування стін; первісний тиньк зберігся у глибині літер і фрагментарно. Можливо, тинькування стін пов'язане з реконструкцією вежі у XVII ст. та спорудженням даху.

Поверх ідуть кілька шарів складного вапняно-цементного розчину – три грубих шари (поч. XX ст.), на них простежується п'ять шарів пофарбувань, остання побілка підсинена.

У літературі зустрічаються дані про схожі написи, зокрема описаний напис у північній вежі на другому ярусі костелу св. Лазаря у Львові, який описав Володимир Вуйцик: “MARTINV(S) // kow Anno 1659 // Ioannes Rokrzywnicki // Anno Dni 1659. – Мартін Годний, якому Амврозій Прихильний доручив завершити будівництво”⁵ (рис. 5).

⁴ Вуйцик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. Л, 1991. – С. 23,29.

⁵ Вуйцик В.С. Шпиталь і костел Св. Лазаря у Львові. // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. – Л, 2004. Вип. 14 – С.100.